

**AZERBAIJAN, TRAKYA VE ANADOLU FOLKLORUNDA DÜĞÜN MERASİMİ
OYUN VE GÖSTERİLERİ****Araştırma Makalesi*

Meleyke MEMMEDOVA**

Geliş Tarihi: 20.09.2024 | **Kabul Tarihi:** 15.12.2024 | **Yayın Tarihi:** 23.12.2024

Özet: Düğün, evlilikle iki bireyin ve ailelerin birleşimini simgeleyen, Türk kültüründe ve diğer birçok kültürde önemli bir ritüeldir. Düğün merasimi hem Azerbaycan'da hem de Trakya ve Anadolu'da kız beğenme ile başlar; kız isteme, nişan ve düğün hazırlıkları, kına gecesi ve düğünle devam eder; duvak açma ile sona erer. Her biri ayrı bir merasim olarak gerçekleştirilen bu düğün âdetlerinin kendine özgü özellikleri bulunmakta, her merasimde farklı oyunlar oynanmakta ve gösteriler gerçekleştirilmektedir. Çalışma; kız istemede oynanan oyunlar, nişan merasimindeki oyun ve gösteriler, düğün hazırlıkları sırasında oynanan oyunlar, kına gecesi oyun ve gösterileri, düğün günü oynanan oyunlar, düğünden sonra oynanan oyunlar ve düğün âdetleriyle ilgili çocuk oyunları olmak üzere yedi ana başlık altında toplanmıştır. Makalede düğün merasimlerinde oynanan oyunlar ve gerçekleştirilen gösteriler sadece Azerbaycan, Trakya ve Anadolu'da icra edilenlerle sınırlı kalmamış, ayrıca bu bölgelere özgü aynı oyun ve gösterilerin benzer ve farklı yönleri de belirtilmiştir. Ayrıca makalede bu bölgelere özgü oyun ve gösteri adlarının anlamı verilerek bu adların oyun ve gösterilerle bağlantısı açıklanmış; hem oyun ve gösteri adlarında hem de içerik ve anlamlarında eski Türk inanç sistemi, dinî inançlar ve halk inanışları ile halk geleneklerinin izleri de tespit edilerek gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Duvak açma, düğün, kına gecesi, kız isteme, nişan.

**THE WEDDING CEREMONY PLAYS AND SPECTACLES IN AZERBAIJANI,
THRACIAN AND ANATOLIAN FOLKLORE***Research Article***Received:** 20.09.2024 | **Accepted:** 15.12.2024 | **Published:** 23.12.2024

Abstract: A wedding is a significant ritual in Turkish culture and many other cultures, symbolizing the union of two individuals and their families through marriage. The wedding ceremony in both Azerbaijan, Thrace and Anatolia begins with the selection of a bride, followed by the proposal, engagement, wedding preparations, henna night, the wedding itself, and ends with the unveiling of the bride. Each of these wedding customs is performed as a separate ceremony, each with its unique features, and different plays and spectacles are held at each stage. In the article, games and performances related to wedding traditions are categorized under seven main headings: games played during the proposal process, games and performances during the engagement ceremony, games played during wedding preparations, games and performances during the henna night, games played on the wedding day, games played after the wedding, and children's games related to wedding traditions. This article notes that the plays and spectacles at wedding ceremonies are not limited to those performed only in Azerbaijan, Thrace and Anatolia. It also highlights the similarities and differences of the same plays and spectacles specific to both regions. Additionally, the article provides the meanings of the names of the plays and performances unique to each region, explaining their connections to the plays and performances. It has also been

* Bu çalışma, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü Türk Halkları Folkloru Bölümünde hazırlanan "Halk Oyun ve Temeşalarının Tipolojisi (Azerbaycan ve Anadolu örnekleri esasında)" isimli doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

** Doç. Dr.; Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, Mitoloji Bölümü; meleykememmed1@gmail.com
ID 0000-0001-7714-4668

observed and demonstrated that traces of the ancient Turkish belief system, religious and folk beliefs, and folk traditions are present in both the names and the content and meanings of these plays and spectacles.

Keywords: Engagement, henna night, proposal, veil opening, wedding.

Giriş

Düğün merasimi, Türk kültüründe ve birçok farklı kültürde önemli bir yere sahiptir. İnsanların hayatlarında, özellikle evlilik gibi önemli bir dönüm noktasını simgeleyen bu ritüel, sadece iki kişinin bir araya gelmesini değil, aynı zamanda iki ailenin birleşmesini de ifade eder. Düğünler, bir toplumun değerlerini, inançlarını ve geleneklerini yaşatmak için önemli bir araçtır. Düğünler, iki bireyin ve onların ailelerinin birleşmesinin ötesinde, toplumsal bağların güçlendiği, bir araya gelinip dayanışma gösterildiği önemli etkinliklerdir. Aileler arasında var olan ilişkilerin pekiştiği bu törenler, aynı zamanda toplumsal statü, kültürel kimlik ve geleneklerin aktarılmasını sağlar. Ayrıca düğünlerde oynanan geleneksel oyunlar, söylenen türküler ve gerçekleştirilen diğer etkinlikler, toplumun ortak hafızasının bir parçası hâline gelir.

Düğün, sadece iki kişinin bir araya gelmesinin ötesinde, yeni bir ailenin kurulmasını ve topluma kazandırılmasını simgeler. Bu merasim, yeni bir yaşamın başlangıcını kutlama anlamı taşır. Evlilik, toplum için önemli bir sorumluluk ve olgunluk göstergesidir. Düğünler, bu olgunluğu, sevgiyi ve bağlılığı sembolize eder. Toplumun geleneklerini ve kültürünü yaşatmak için bir fırsat sunar. Her kültürün kendine özgü düğün ritüelleri, tören ve gelenekleri vardır. Türk kültüründe, kına gecesini, gelin alma, düğün eğlenceleri gibi geleneksel ritüeller, evlilik sürecini renklendirir ve topluma bu gelenekleri aktarma imkânı tanır. Düğünler, kültürel zenginliklerin ve kuşaklar arası bağlantıların bir köprüsü olarak işlev görür. Bireyler ve aileler için duygusal olarak da büyük bir anlam taşır. Evliliğe adım atarken, çiftin ve ailelerinin mutluluğu, heyecanı ve geleceğe yönelik umutları bu merasimlerde somutlaşır. Aynı zamanda, düğün törenleri insanlara aidiyet duygusu, sevgi ve güven verir. Birçok insan için düğün, hayatlarında bir kez yaşanacak özel bir anıdır, bu yüzden bu törenin anlamı büyüktür. Bu merasim, sadece bir kutlama değil, aynı zamanda bir kültürel mirasın yaşatılması, toplumsal bağların güçlendirilmesi ve bireysel mutluluğun simgelendiği önemli bir olgudur. Her halk, kendi geleneklerine uygun olarak bu töreni gerçekleştirir, ancak tüm düğünler ortak olan “yeni bir hayatın ve birlikteliğin başlangıcı” teması üzerinde birleşir.

Düğün merasimleri, Türk kültüründe ve diğer birçok kültürde önemli bir toplumsal olgudur. Evlilik, bireylerin hayatındaki dönüm noktalarından biri olmasının yanı sıra toplumsal bağların güçlendirilmesi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması açısından da özel bir anlam taşır. Bu ritüeller, toplumun değerlerini, inançlarını ve geleneklerini görünür kılan zengin birer kültürel metin niteliğindedir. Özellikle düğün törenlerinde icra edilen oyunlar, gösteriler ve diğer etkinlikler, yalnızca eğlence amacı taşımamakta, aynı zamanda kültürel bir ifade biçimi olarak işlev görmektedir.

Bu çalışma, Azerbaycan ve Anadolu’da düğün merasimlerinde icra edilen oyun ve gösterilere odaklanmakta; oyun ve gösterilerin sosyo-kültürel işlevlerini, toplumsal yapı içerisindeki yerini ve bu ritüeller aracılığıyla aktarılan mesajları ele almaktadır. Özellikle Azerbaycan,

Trakya ve Anadolu folklorunun seçilmesinin nedeni, bu bölgelerin tarihsel ve kültürel olarak birbirine yakın olmakla birlikte kendine özgü farklılıklar barındırmasıdır. Bu bağlamda çalışmada, düğün merasimlerindeki oyun ve gösteriler üzerinden farklılık ve benzerlikler karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmıştır.

Ayrıca Azerbaycan, Trakya ve Anadolu düğünlerindeki merasimler genel hatlarıyla incelenmiş, bu merasimlerde sıklıkla rastlanan oyun, gösteri ve kültürel uygulamalar gruplandırılmıştır. Çalışmanın kapsamı dâhilinde, düğün merasimlerinin oyun ve gösteri boyutlarına dair ayrıntılı incelemeleri sunulmuştur.

Düğün töreni, çeşitli âdet ve geleneklerle ilişkili olan “kız beğenme” ile başlamaktadır. Hem Azerbaycan’da hem de Trakya ve Anadolu’da halk âdetlerine göre oğlan tarafı, evlenme çağına gelen oğulları için akrabalarından, komşulardan, yakınlardan, kısacası çevreden bilgi toplayarak kız arar. Eğer oğlanın beğendiği ve istediği biri varsa, düşünülp araştırılıp uygun görülmesinden sonra kız evine gizlice bir elçi gönderilip “evet” cevabı alınır ve “kız istemeye” (dünürçülüğe) gidilir. Her iki tarafın rızasına bağlı olarak “belge” veya “nişan” yapılır. Kız nişanlı kaldığı süre boyunca oğlan tarafı her bayram çeşitli hediyelerle onu görmeye gider. Düğün töreni ise her iki tarafın rızası ile belirlenen günde başlar. Düğünden önce düğün hazırlıkları yapılır, kına gecesi düzenlenir, düğünden sonra ise “duvak açma” merasimiyle düğün eğlenceleri sona erer. Her biri ayrı birer tören olarak gerçekleştirilen bu düğün âdetlerinin kendine özgü özellikleri ve her merasimde icra edilen çeşitli oyun ve gösteriler vardır. Çalışmada bu oyun ve gösteriler ele alınmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Azerbaycan, Trakya ve Anadolu bölgelerindeki düğün merasimlerinde icra edilen oyun ve gösterilerin sosyo-kültürel işlevlerini, toplumsal yapıdaki yerini ve bu ritüeller aracılığıyla aktarılan anlamları incelemektir. Çalışma, düğün merasimlerinde gerçekleştirilen oyun ve gösterilerin hem bu bölgelerdeki ortak noktalarını hem de bölgesel farklılıklarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele almayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, bu oyunların ve gösterilerin tarihsel kökenlerine inerek eski Türk inanç sistemi, dinî inançlar, halk inanışları ve kültürel geleneklerin izlerini sürmek amaçlanmaktadır. Çalışma, düğün gelenekleriyle bağlantılı oyunların adları ve içeriklerinin, geçmişten günümüze taşınan kültürel mirasla nasıl bir bağ kurduğunu açıklamayı da hedeflemektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Azerbaycan, Trakya ve Anadolu bölgelerindeki düğün merasimlerinde oynanan oyunlar ve gerçekleştirilen gösteriler incelenmiştir. Veriler, ilgili bölgelerin folklorik yapısını ele alan yazılı kaynakların analiz edilmesi ve düğün gelenekleriyle ilgili saha çalışmalarında elde edilen yazılı metinlerin incelenmesi yoluyla toplanmıştır.

Araştırma sürecinde, düğün ritüellerine dair etnografik, tarihsel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu doğrultuda, yazılı kaynaklardan elde edilen veriler; düğün merasimlerinde icra edilen oyunların ve gösterilerin adları, içerikleri ve sosyo-kültürel bağlamları dikkate

alınarak analiz edilmiştir. Bölgesel farklılıkları ve benzerlikleri anlamak için Azerbaycan, Trakya ve Anadolu’da uygulanan düğün ritüelleri karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmıştır.

3. Bulgular

3. 1. Kız İstemede Oynanan Oyunlar

Kız istemede en önemli aşamalardan biri “elçilik”tir. Elçilik, kızın görülüp istenmesidir. Ailelerin istişarelerinden sonra kendilerine uygun gördükleri bir ailenin kapısına elçiliğe gidilir. Azerbaycan, Trakya ve Anadolu’da genellikle elçiliğe iki kez gidilir. Azerbaycan’ın neredeyse tüm bölgelerinde ilk elçilikte, oğlanın yakın akrabalarından bir kadın kız evine giderek onların görüşünü öğrenir. Anadolu’da ise ilk elçiliğe “kız görme” denir ve oğlanın annesi, halası veya teyzesinin yanı sıra komşu kadınlar da gider. Her iki bölgede de kız evinin görüşü olumluysa, ikinci elçiliğe başta ağsakal (aile büyüğü; yaşlı erkek) olmak üzere erkeklerle birlikte gidilir. Anadolu’da ve Trakya’da, özellikle Tekirdağ’da “söz kesimi” olarak bilinen ikinci elçilikte, eğer kızın ailesinden onay alınırsa, gelin adayından alınan bir mendil veya yazma (başörtüsü) oğlana götürülür. Bu geleneğin ardından “Sedenka” adı verilen oyun oynanır. Sedenka, Balkan göçmenleri tarafından Tekirdağ’a getirilmiştir. “Sedenka”, Slav kökenli bir kelime olup, “sedeti (otur-)” fiil kökünden türetilmiştir ve oturmak, toplanmak anlamında kullanılır (Artun, 1993, s. 34-51). Köy kadınlarına özgü eğlencelerden biri olan sedenka üç şekilde yapılır; Birincisi, komşuların yemek pişirip toplanarak sohbet ettikleri, darbuka (davul) ve def çalarak türkü söyledikleri gecedir. Özellikle bu gecede buğday ve mısır yenir. İkincisi söz kesiminde yapılır. Üçüncüsü ise harman zamanı, özellikle ayçiçeği ve mısır dövülüp temizlenirken yapılan sedenkadır (Artun, 1978, s. 226; Artun, 1983, s. 41).

3.2. Nişan Merasimindeki Oyun ve Gösteriler

Nişan, evlilik sürecindeki önemli âdetlerinden biridir. Hem Azerbaycan’da hem de Trakya ve Anadolu’da nişana oğlanın yakın akrabaları, dost ve tanıdıkları gider. Yemek yenildikten sonra oğlanla kızın parmaklarına yüzükler takılır ve taraflar nişanlanırlar. Azerbaycan’da, özellikle Loru-Pembek’te nişan törenine eskiden âşıklar, sonraları ise hanendeler getirilirdi (İsmayılov ve Elekberli, 2011, s. 95). Günümüzde, Azerbaycan’da özellikle şehirlerdeki nişan törenlerinin restoranlarda yapılması uygulaması yaygınlaştığı için bu tören de düğün töreni gibi çalgıcı, hanende ve şarkıcılarla birlikte oynayıp eğlenerek yapılmaktadır. Trakya’da - özellikle Tekirdağ’da- ise nişan töreninde genellikle kadınlar, kızın akrabaları, genç kızlar ve bekâr erkeklerin katılımıyla darbuka (davul) çalınarak türküler söylenir, maniler okunur ve deyişirler (Artun, 1983, s. 10). Hatta Anadolu ve Trakya’da nişan töreninde kadınlar kendi aralarında çeşitli oyunlar oynar ve gösteriler yaparlar. Özellikle Tekirdağ yöresinde oynanan oyun ve gösterilere “Ahret Ana”, “Oyna Patiş”, “Osman’ın Naciye’si”, “Ahmet’im”, “Topuz”, “Yüzük Saklamaca” ve “Ana Beni Eversene” (Artun, 1983, s. 23-39) gibi örnekler verilebilir.

“Ahret Ana”da genç kızlar kıyafet değiştirir ve gelin kızı, kakçı (kurutulmuş meyve satan kişi), şarapçı (şarap satan kişi) ve hoca rolleri ile Ahret ana rolündeki yaşlı kadından isterler. Genel olarak Anadolu’da “Ahret Ana, Ahret Bacısı, gelinin ahreti, ahret budağı” gibi kelimelerde geçen “ahret” sözcüğü, “ahiret” kelimesinin halk ağzındaki bir şeklidir. Ahiret, “ölümden sonra gidilecek olan baki âlem” anlamında kullanılan Arapça bir kelimedir. Anadolu köylerinde kızların kendilerine ahretlik, ahret anası, ahret bacısı seçmeleri geleneksel âdetlerden biridir. Azerbaycan’da siğye bacı olmak da ahiretliktir. Bu geleneğin temeli dinî inançlara dayanır. Bu dünyada bacı veya anne kadar çok sevilen birini ahiret bacısı veya ahiret anası seçmek, ahirette o insanlarla birlikte olma temennisiyle seçen kişinin onların manevi bacılığını veya analığını kabul etmesidir. Bu dinî inancın izi de tam olarak “Ahret Ana” gösterisinde kendini göstermektedir.

Nişandaki bir başka gösteri “Oyna Patış” adlı gösteridir. Gösteri, Patış ve Osman adlı bir çift tarafından sergilenir. Gösterinin adı, bütün gün çeşitli bahanelerle ev işi yapmadan oturan, eşini farklı bahanelerle bir şeyler almaya göndererek eğlenen Patış karakterine, kızları tarafından söylenen “Oyna Patış Oyna” şarkısından gelmektedir. Bu gösteri, iş yapmayan fakat tüm gün şarkı söyleyip oynayan tembel kadın karakteri üzerinden nişana gelen kadınları eğlendirmeyi, güldürmeyi ve güzel vakit geçirmelerini sağlamayı hedefleyen komik bir oyundur.

“Osman’ın Naciye’si” adlı gösteri ise kadınlar arasında oynanan, kızların kıyafet değiştirerek Hasan ve Osman rollerine büründüğü bir gösteridir. Gösteride akli fikri Naciye’de olan, onun derdinden deliye dönen ayakkabıcı Osman’ın başına Hasan tarafından oyunlar açılarak onu komik bir duruma düşürmesi anlatılmaktadır. Anadolu ve Trakya’da nişanda gösterilen ve “ana beni evlendirsene” anlamına gelen “Ana Beni Eversene” gösterisinde ise bir kadın evlenmek isteyen saf ve salak bir erkek kılığına girerek annesinden onu evlendirmesini ister. Her defasında annesinin ona aldığı gelinin yüzünü açıp korkarak annesinin yanına kaçması ve bunun karşılığında dayak yemesi ve bu hareketlerin komik bir şekilde sergilenmesi gösteriye eğlence katar. Gösterinin ortasında ayı kılığına giren bir kişinin ortaya çıkıp oynaması ve beğendiği bir kızı kaçırmaması, kaçırılan kızın da korkarak bağırması gösteriyi daha eğlenceli ve heyecanlı hâle getirir.

Anadolu ve Trakya’da, özellikle Tekirdağ’da nişan törenlerinde sergilenen bir diğer gösteri ise “Ahmet’im” adlı gösteridir. Gösteri, iki genç kız tarafından erkek kılığına girilerek sergilenir. Gösteri, Ahmet ile babası arasında soru-cevap şeklinde geçer. Gösteride babası, Ahmet’e birçok şeyin adını sayarak almak istediğini belirtirken Ahmet her defasında hiçbir şey istemediğini söyler. Bu soru-cevap, babasının “Sana bir kız alalım mı?” sorusu ve Ahmet’in “İsterim baba, isterim.” demesiyle sona erer. Bu gösterinin benzeri, Üzeyir Hacıbeyli’nin *O Olmasın Bu Olsun* adlı eserindeki Sultan bey ile kızı Gülnaz Hanım’ın düetiyle oldukça benzerlik gösterir. Fark ise babanın kızına “Kızım sana başörtüsü, çorap vs. alayım mı?” sorusuna Gülnaz Hanım’ın “Al baba, kurban olayım.” cevabını vermesi, ancak “Kızım seni evlendireyim mi?” sorusuna ise “Yok baba, kurban olayım.” şeklinde karşılık vermesidir. Görünüşe göre eserde yer alan bu düet, zamanında Azerbaycan düğün ve eğlencelerinde tıpkı Trakya ve Anadolu’daki gibi gösteri olarak sergilenmiş ve zamanla unutulmuştur.

Anadolu’da ve Trakya’da nişan törenlerinde sergilenen gösterilerin yanı sıra oynanan oyunlar da vardır. Bu oyunlardan biri “Topuz” oyunudur. Bu oyunda, kadınlardan biri bir torbaya eski eşyalar toplayıp ağzını bağlar ve törende bulunanlara tek tek yaklaşıp “Ağabeyimin düğününe geldin mi?” diye sorar. “Geldim.” veya “Gelmedim.” diyenlere çok komik cevaplar vererek karşısındaki kişiyi borçlu duruma düşürüp elindeki torbayla dilediği kadar vurur ve oyun sona erer. Bu oyun da, birçok oyun ve gösteri gibi törende yer alanların eğlenmesi amacıyla yapılır. Çünkü oyunun sözleri ve hareketlerine baktığımızda eğlence amaçlı olduğu anlaşılır. Düğün törenlerinde oynandığı için oyunun özünü, oyunda sorulan “düğüne gelip gelmeme” ve “düğünde pişirilenler” konuları oluşturur. Oyunun adının “başı yuvarlak sopa, değnek” anlamındaki “topuz” kelimesinden alınması ise oyunun icracısının elindeki eski eşyalarla dolu torbanın topuza benzemesi ve topuz gibi törendeki katılımcılara vurmasından kaynaklanmaktadır.

Anadolu’da ve Trakya’da nişan törenlerinde oynanan oyunlardan bir diğeri ise “Yüzük Saklamaca”, yani “Yüzük Gizleme” oyunudur. Türkiye’nin Trakya bölgesinde, özellikle Tekirdağ’da oynanan bu oyunun benzeri, Azerbaycan’ın Şeki-Zagatala bölgesinde düğünlerde oynanan “Yüzük-Yüzük” oyunudur. Her iki bölgede de oyunun adının, nişan ve düğün törenlerinin süsü olan takı eşyası yüzükten alınması ve oynanan oyunda yüzüğün saklanması, törende verilen hediyein özüne uygundur.

3.3. Düğün Hazırlıkları Sırasında Oynanan Oyunlar

Düğün olacak evlerde, düğüne az bir süre kala temizlikler yapılır, evler toparlanır, camlar silinir, avlu temizlenir. Ardından elbiselerin dikimi, düğün ekmeği pişirilmesi gibi hazırlıklar devam ederken, aynı zamanda eğlenceler, kutlamalar düzenlenir, oyunlar oynanır. Bu oyunlara “Kızbaşı” ve “Oğlanbaşı” (Memmedova, 2014, s. 145) oyunlarını örnek olarak verebiliriz. Nahçıvan’da, kız düğününe 1-2 gün, Loru-Pembek’te ise 5-10 gün kala köyün kızları “Kızbaşı”na, oğlanları ise “Oğlanbaşı”na çağrılır. Hem oğlanın, hem de kızın arkadaşları ve akrabaları onların etrafında toplanarak kızbaşı ve oğlanbaşı adı verilen kutlamalara başlarlar. Bu oyunlar, kına gecesine hatta düğün gününe kadar devam ettiğinden, bu tür oyunların benzerinin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da oğlanlar için “Kısır Gecesi”, “Oğlan Kına Gecesi”; kızlar için ise “Kızlar Gecesi” adıyla yapıldığını söyleyebiliriz. Hatta Karaim Türklerinin düğünlerinde, oğlanlar ve kızlar tarafından “Bekârlığa Veda Gecesi”, “Oğlan Gecesi”, “Kızlar Gecesi” olarak yapılan kutlamalar da tıpkı Azerbaycan’daki gibi gece yarısına kadar devam eder. Düğüne birkaç gün kala oynanan bu oyunların adlarından da anlaşıldığı üzere, düğünü olacak kız veya oğlan için bekârlığa veda edilerek, kızlar kızının etrafında, oğlanlar da oğlanın-beyin etrafında toplanarak oyunlar, eğlenceler yaparlar. Her bir kutlama ayrı ayrı yapıldığı için bunlar “Kızbaşı”, “Kız Gecesi”, “Oğlanbaşı”, “Oğlan Gecesi” vb. şekilde adlandırılmıştır.

3.4. Kına Gecesi Oyun ve Gösterileri

Azerbaycan, Trakya ve Anadolu’da yapılan kına gecesi ve o gece yapılan oyunlar, eğlenceler ve gösteriler birbirine çok benzerdir. Bu bölgelerde kına gecesi, genellikle düğün günü veya düğünden bir gün önce, kız evinde yapılır. Tekirdağ’da kına gecesi düğünün ilk günü, yani

cuma günü, Doğu Anadolu'nun Ovabağ ve Hal köylerinde cuma günü akşamı, Kırmanca konuşulan Ömerhanlı köyünde ise cumayı cumartesiye bağlayan gece yapılır (Artun, 1978, s. 219-220; Kalafat, 1998, s. 126). Azerbaycan'ın birçok bölgesinde olduğu gibi Nahçıvan bölgesinde de düğün genellikle hafta sonu, cumartesi ve pazar yapılır. Bu yüzden kına gecesi de cumartesi yapılır.

Bu tören, akşam vakti, özellikle de köy yerlerinde gece yapıldığı için “Kına Gecesi” olarak adlandırılmıştır. Hem Azerbaycan'da hem de Anadolu bölgesinde kına gecesinden önce hazırlıklar yapılır ve oğlan tarafından kadınlar toplanarak akşam ya da gece vakti kız evine kına yakmaya giderler. Kız ve oğlan evinden en yakın akrabalar ve komşular o gece bir araya gelir, çeşitli eğlenceler yaparlar. Hakuşkalar ve maniler söylerler. Azerbaycan'da, özellikle Nahçıvan bölgesinde kına gecesine çok önem verilir ve bu geceye özgü bazı eğlencelere erkeklerin de katıldığı bilinir. Nahçıvan'da yapılan kına gecesi diğer bölgelerden bazı özellikleri nedeniyle ayrılır. Özellikle Nahçıvan'ın köylerinde kına yakılacağı gün gecenin bir yarısı, hatta bazen sabaha yakın, erkek evi müzik eşliğinde, yüksek sesle hakuşkalar söyleyerek kız evine gider ve orada eğlenceye devam edilir. Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde ve köylerinde kına gecesi genellikle evde yapılırken Bakü'de son zamanlarda kına gecesinin restoranlarda yapılması moda olmuştur. Anadolu'da ise kına gecesi mevsim yaz ise dışarıdaki bahçede, kış ise evde yapılmaktadır. O gece gelin süslenir ve evin ortasına oturtulur. Kızlar ve kadınlar Nahçıvan'da hakuşkalar, Şerur'da havışda ve gülümeyler, Anadolu'da ise mani ve türküler söyler. Gelinin el ve ayaklarına kına yakılır, aynı zamanda törende bulunan herkes kına sürebilir. Özellikle Nahçıvan bölgesinde kına gecesinde sabaha kadar uyumadan, gülerek ve eğlenerek düğüne hazırlık yapılır. Bir taraftan düğünde pişirilecek pilavın pirinci ayıklanır ve dolmalar sarılır, diğer taraftan da fıkralar anlatılır. Kızlar birbirlerinin saçlarını örerler. Bu sırada yorgunluğa dayanamayıp uyuyanların kıyafetleri, yorgan ve döşeklere dikilir, yüzleri boyanır ve komik hâle getirirler. Sabah uyandıklarında oldukları yerden kalkmak için çaba gösteren kadınlar, herkesin gülüp eğlenmesine neden olurlar.

Kına gecesinde icra edilen en eğlenceli oyunlardan biri, değişme şeklinde olan “Hakuşka”dır. Özellikle Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesine özgü olan “Hakuşka”, Erivan Çukuru'nda “Hahışta”, Anadolu'da ise “Mani Atışması” olarak bilinir. Ayrıca Nahçıvan'ın Şerur ilçesinde Havış köyü bulunur ve burada da bu oyuna “Havışda” denir. Nahçıvan ve Ordubad'da pencereye “Hakuşka” denir. Elçin Aslanov'un *El-oba Oyunu Halk Temaşası* adlı kitabında hakuşka kelimesinin birkaç farklı şekline rastlanır; haquşqa, haquşka, hağışda, haxışta, yarıxışta, halxışta, həlquşta, harkuşta (Aslanov, 1984, s. 228-229). Ayrıca hakuşka kelimesinin farklı söyleniş şekillerine Anadolu'da da rastlanır. Anadolu'nun Kars bölgesinde, Artvin'den Siirt'e doğru “Akışta” ya da “Hakışta” kelimesi bozulmuş şekilde kullanılır ve Siirt'te “Karakuştani”, Bitlis'te ise “Halkuşta” olarak söylenir. Halay şeklinde ileri geri giderek ayakları oynatıp el çırparak özellikle soğukta, kışın ısınmak için oynanan hem “Karakuştani” ya da “Karakıştan”, hem de “Akışta” oyunlarının adının “kara kıştan” (karakıştan) türediği ihtimali vardır. Oyunda ellerin birbirine vurulması, yani alkışlama formu da “karakuş” denilen kuzuğun kanat çırpmasına benzer. Asım Efendi'nin sözlüğünde “Alkışta” ya da “Arkışta” kelimesinin kökeninin “Arguştağ”dan geldiği ve “Arguştaki”nin küçük kızlar tarafından

oynanan bir oyun olduğu belirtilir. Doğu Anadolu bölgesinde, özellikle Bitlis'te halay şeklinde “Halkışta” ya da “Harkuşta” oyunu oynanır. Erkekler tarafından savaş sahnelerindeki gibi sert darbelerle oynanan oyunun adı olan “Harkuşta”nın ise “vurmak” anlamına geldiği bilinir (Memmedova, 2014, s. 143). Hem Azerbaycan'da hem de Anadolu'da farklı varyasyonları ve çeşitli şekillerde söylenişleri olan hakuşka oyununun yalnızca deyişme şeklinde değil, aynı zamanda halay şeklinde de oynandığını ve oyunda el çırpılarak alkış yapıldığını göz önünde bulundurursak “Hakuşka” kelimesinin halk ağzında “ha alkışla, ha alğışta, ha alxışta, haxışta” kelimelerinin bozulmuş şekli olduğunu söyleyebiliriz.

Kına gecesi oyunlarından biri de “kılık değiştirme” temalı gösterilerdir. Bu gösterilerin Azerbaycan, Trakya ve Anadolu versiyonları birbirine çok benzer. Bu gösteriler, kına gecesini daha eğlenceli hâle getirmek için kadınların bir veya birkaçının kılık değiştirerek gösteriler yapması ve komik bir şekilde oynamasıyla gerçekleşir. Kılık değiştirme gösterilerinde genellikle kadınlar, erkek kılığına girerek mizahi şekilde oyunlar oynar ve izleyicileri güldürürler. Nahçıvan'ın Şahbuz, Şerur, Ordubad bölgelerine özgü olan bu oyunun benzeri Trakya ve Anadolu'da da oynanır. Tekirdağ bölgesinde, kına yakılmadan önce genç kızlar, kadınlar ve yaşlılar, çeşitli erkek kılıklarına girerek komik oyunlar oynar ve gösteriler yaparlar. Anadolu'da genellikle kına gecesi kılık değiştirerek sergilenen gösterilerden biri “İlk Kocam” (Artun, 1983, s. 35-36) gösterisidir. Bu gösteri, iki kadının karı-koca kılığında rol yapmasıyla sergilenir.

Kılık değiştirme gösterilerinde, kızların ve kadınların erkek kılığına girmelerinin yanı sıra, bazı genç kızlar da “nine” kılığına girerler. Nine kılığına girenler, ninelere özgü uzun, pileli, geniş etekler giyer, başlarına bağladıkları başörtüleriyle sadece gözleri görünür şekilde yüzlerini örterek nineleri taklit eder ve özellikle komik bir şekilde oynarlar. Bu şekilde yapılan oyunlar, etraftakilerin çok güldüğü ve eğlendiği sahneler yol açar. Kılık değiştirme gösterilerinin bir başka versiyonu ise “yaşlı kadının kılık değiştirmesi”dir. Nahçıvan bölgesinde, kına gecesinin daha komik ve eğlenceli olması için yaşlı kadınlardan biri, genç bir kadın kılığına girerek “Gelin” (Memmedova, 2014, s. 144) gösterisi yapar. Trakya bölgesinde, özellikle Tekirdağ'da ise yaşlı kadın, yaşlı erkek kılığına girerek “Leblebici” (Memmedova, 2017, s. 156-157) gösterisi sergiler.

Türk kültüründe önemli bir yeri olan kına, Arapça “hınna” kelimesinden gelmekte olup, kına bitkisinin yapraklarından elde edilen; saç, el, ayak ve sakalı turuncu renge boyamak için kullanılan bir tozdur. Kına yakma geleneği, Anadolu ve Azerbaycan Türklerinde yaygın olduğu kadar Karaim, Türkmen, Bulgar, Gagauz, Karay ve Kırmancılarda da vardır. Karay Türklerinde bugün de gelinin ayaklarının altında bir koç kurban edilir. Kuzey Irak, Türkmen ve Kırmancılarda kınayı, şanslı bol biri yakar; Karay Türklerinde ise damat evinde bekârlığa veda gecesi yapılır ve gece yarısına kadar süren bu toplantı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da “Kısır Gecesi”, “Oğlan Kına Gecesi” olarak bilinir (Kalafat, 1998, s. 125-126). Anadolu'da olduğu kadar kına yakma geleneğine Azerbaycan'da, özellikle Nahçıvan bölgesinde de çok önem verilmiştir ve verilmeye devam edilmektedir. Düğünlerden başka, yas evinin kadınlarının saçlarına da yakın akrabaları tarafından kına yakılması, nevrüz-bahar bayramında süslenmek için kına yakılması yaşıatılan geleneklerdendir. Bu geleneğin Hazreti Fatma'dan,

yani Peygamber Efendimizin kızımdan kaldığı söylenir. Bu yüzden özellikle köylerde gelinler, kızlar ve kadınlar kınayı vazgeçilmez bir süs unsuru olarak kullanmışlardır. Elbette eskiden ne saç boyası ne de oje gibi tırnak boyaları vardı. Bu nedenle kadınlar saçları, ayakları, elleri ve el tırnaklarını tamamen doğal olan kına ile süslemişlerdir. Hatta saç kınası hazırlanırken, kınanın iyi boyaması için içine olgunlaşmamış cevizin ezilmiş yeşil kabuğu, bir diş şeker ve biraz da petrol eklenirdi. Saçlara parlaklık vermesi için birkaç damla limon suyu da eklenirdi. Aynı zamanda kınanın şifa kaynağı olduğuna da inanılır. Öyle ki, romatizma hastalığında, ayak ağrılarında, ayak kokusuna karşı da kına yakıldığı bilinmektedir. Hatta kına gecesiyle ilgili farklı inanışlar da vardır. Örneğin, Erzurum’da kına gecesinde ve düğünde ayna kullanılırsa bolluk olacağına inanılır ve kınayı gelinin avucuna kaynanası sürerse gelinin şanslı olacağına inanılır. Elazığ’ın bazı bölgelerinde kına gecesinde gelinin kâkülleri kesildiğinde başına para serpilir. Kına ve saçlara serpilerek paraların gelini koruyacağına dikkat çeken Kalafat (1998, s.125-126), “kına” ile muhafaza anlamına gelen “kın” kelimesi arasında bir bağlantı kurarak kına suyunun “kılıf suyu” yani “koruyucu su” anlamında olabileceğini belirtmektedir. Aynı zamanda kına, Türk inanç sisteminde ve Türk kültüründe adanmışlığın simgesidir. Bu nedenle kurban edilecek hayvana, evlenecek olan gençlere, sünnet olan erkek çocuklarına, Anadolu ve Nahçıvan’da askere gideceklerin avuçlarına kına yakılır. Anneler, oğullarını “Kınalı Kuzum!” diyerek askere yollar. Gelin kınasının, kızın en mutlu gününde, hayallerinin gerçekleştiği düğün gününde yakılmasının sebebinin süslenmek ve güzel görünmek olduğu açıktır. Askere giden gençlerin ellerine kına yakılmasının sebebi de, sevgilisine kavuşacağı düğün gecesinde damadın eline kına yakıldığı gibi, askere giden gencin de şehit olma ve “Sevgili”ye (Allah’a) kavuşma ihtimali olduğundandır; anneler oğullarını “Kınasız düğün olmaz.” misali gibi kınasız askere göndermezler. Nahçıvan bölgesinde benzer bir başka gelenek ise yaşlı kadınların beyazlamış saçlarına kına yakmasıdır. Hem “Hazreti Fatma’nın süsü” olduğu için hem de “Her an ölüm gelebilir.” düşüncesiyle kınalarını sürekli, yani vakti geçirmeden saçlarına sürerler. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, kınaya geleneklere bağlı sembolik anlamın yanı sıra bir de tasavvufi anlam verilebilir. Çünkü Anadolu ve Nahçıvan’da askerlere kına yakılmasıyla Azerbaycan’ın birçok bölgesinde ölümünü düşünen yaşlı kadınların beyazlamış saçlarına kına yakılmasının tasavvufi yönü vardır. Bu inanç, Allah’ın huzuruna kınalı gitme inancıdır.

3.5. Düğün Günü Oynanan Oyunlar

Düğün günü oynanan oyunlara “Asma-Kesme”, “Bostan-Bostan”, “Yüzük-Yüzük”, “Damadı Oynatma”, “Damat Övgüsü”, “Şahgetirme”, “Damadın Kaçırılması”, “Ön Kesme” ve “Cıdır Yarışları” adı verilen at yarışlarını örnek olarak göstermek mümkündür.

Azerbaycan’ın Nahçıvan bölgesinde, özellikle Elinceçay kıyısındaki köylerde düğünün son günü damat sağdııcı ve solducu ile birlikte taht kurarak kendine vezir, vekil ve cellatlar seçer ve “Asma-Kesme” (Ceferli ve Babayev, 2010, s. 95) oyununu düzenler. “Damadın Beylik Gecesi” olarak da bilinen bu oyunda düğünde kimin bir isteği, şikâyeti ya da talebi varsa, damada bildirir. Damat, istediğini cezalandırıp para cezası verme yetkisine sahip olduğundan, oyun da tüm bunlara uygun olarak “Asma-Kesme” şeklinde adlandırılmıştır.

Düğün törenlerinde oynanan eğlenceli oyunlardan biri de “Bostan-Bostan” (Ceferli ve Babayev, 2012, 75) oyunudur. Bağda bostan ekimi ve bakımı ile ilgili hareketlerin canlandırıldığı ve adının da sahnede gösterilen bu işleme uygun olarak “Bostan-Bostan” olduğu bu oyun, özellikle Şahbuz’da Biçenek düğünlerinde oynanır. Düğün eğlencelerinden bir diğeri ise Trakya ve Anadolu’da nişan törenlerinde oynanan “Yüzük Saklamaca” oyununun benzeri olan Azerbaycan’ın Şeki bölgesinde oynanan “Yüzük-Yüzük” oyunudur. Yüzüğün fincanın altında saklanıp bulunmasının istendiği bu eğlenceli oyunun adı, nişan ve düğün törenlerinin süsü olan, iki genci sembolik olarak birbirine bağlayan ve oyunda da kullanılan ziynet eşyası yüzükten alınmıştır.

Azerbaycan ve Anadolu’da düğünlerin süsü olan “Şah Getirme” bir oyun ve eğlence olarak gerçekleştirilir. Şah meşaleler, çalgıcılar eşliğinde, eğlenceli bir şekilde taşınır; önünü keserek güreşme, şahın dalındaki elmayı nişan alıp vurma, şahı taşıyanların gülmemesi gibi kurallar ve âdetler bu etkinliği bir oyun olarak adlandırmak için yeterlidir. Azerbaycan’da damat ve gelin için şah hazırlanmasına Trakya’nın Tekirdağ yöresinde ve Anadolu’nun Kars, Iğdır, Ağrı bölgelerinde de rastlanır. Oyun, Tekirdağ’da “Şimşir” ve “Ahiret Dalı”; Kars, Iğdır ve Ağrı’da ise -Azerbaycan’daki gibi- “Şah” veya “Kız Şahı” olarak bilinir (Artun, 1978, s. 222; Kalafat, 1998, s. 129). Anadolu’da da Azerbaycan’daki gibi şah, gelinin sağdıcı yani yakın dostu tarafından hazırlanır. Azerbaycan’ın Loru-Pembek bölgesinde ve Gürcistan’daki Azerbaycanlıların yaşadığı bölgelerde, ayrıca Doğu Anadolu’nun Kars, Iğdır, Ağrı illerinde 5-7 veya 9 dallı bir ağaç parçası şekerleme ve meyvelerle süslenir. Trakya bölgesindeki Tekirdağ ilinde ise iğneden ipliğe (iğne, iplik, meyve, oyuncak, tarak vb.) her şey çam ağacının dallarına bağlanarak “Şimşir”, yani “Şah” hazırlanır.

Damat ve gelin için hazırlanan dala “Şah”, “Şimşir” veya “Ahiret Dalı” denmesinin sebebini anlamak için bu kelimelerin her birinin anlamını açıklamak gereklidir. Anadolu Türkçesinde “Şah” olarak bilinen “Şax”, Farsça kökenli bir kelime olup dal, budak anlamına gelir. Ayrıca Anadolu’da ceylanın dallı budaklı boynuzlarına da “şah” denir (Ayverdi, 2006a). “Şimşir” ise Farsça “şimşad” kelimesinden gelir. “Şimşirgillerden olan, yavaş büyüyen, bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, her mevsimde yeşil veya koyuya çalan sarı renkte olan, sert, tarak ve kaşık gibi eşyaların yapımında kullanılan, lifleri sert olduğu için üzerine desen oyulan orta boy bir ağaçtır” (Ayverdi, 2006b). “Ahiret Dalı” ise Azerbaycan Türkçesinde “Ahiret budağı (Ahiret dalı)” anlamına gelir. Büyük ihtimalle bu ağaca veya dala “Ahiret dalı” denmesinin sebebi Anadolu’da sağdıcı olarak bilinen, gelinin ahiret bacası tarafından hazırlanmasıdır.

Anadolu ve Azerbaycan’daki düğünlerde şahın hazırlanması, tüm masrafları üstlenen damadın veya gelinin sağdıcı tarafından gerçekleştirilir. Şahın dallarındaki şekerlemeler kına gecesinde kızlara, gelinlere ve çocuklara dağıtılır. Şah hazırlanmasında bazı inançlar da etkilidir. Evlenecek çiftlerin birbirine şefkatli ve tatlı olmaları için dallara şekerleme, iyi evlatlara sahip olmaları ve bereket bulmaları için elma, bolluk getirmesi için nar ve sır saklamaları için yumurta bağlanır (Kalafat, 1998, s. 129).

Düğün töreninin en ilginç anlarından biri, “Damadı Oynatma ve Damat Övgüsü” ile damat şahı geldikten sonra oynanan “Damadın Kaçırılması” oyunlarıdır (Ceferli ve Babayev, 2010, s. 93-94; İsmayılov ve Elekberli, 2004, s. 103-104). Oyunların adlarından da anlaşılacağı gibi

birinde damat oynatılarak ona övgüler dizilir, diğerinde ise damadı koruyan sağdııcı ve solducu meşgul edilerek damat kaçırlır. Düğün esnasında oynatılan bir diğer oyun ise “Kazı-Kazı” veya “Çöpüddü Yallısı”dır (Ceferli ve Babayev, 2010, s. 94-95; Ceferli ve Babayev, 2012, s. 74). Nahçıvan bölgesine ait bir başka oyun ise daha önce “Göçeri Yallısı” olarak bilinen “Bey Yallısı (Damat Yallısı)”dır (Ceferli ve Babayev, 2010, s. 95). Bu yallıya “Damat Yallısı” denmesinin sebebi, oyun sona erene kadar damadın da oynamasıdır.

Düğünün son günü hem Azerbaycan’da hem de Trakya ve Anadolu’da oynanan eğlenceli oyunlara “Yol Kesme” ve “Cıdır Yarışları” örnek gösterilebilir (Artun, 1983, s. 19-20; İsmayılov ve Elekberli, 2011, s. 89). Düğün günü gelin baba evinden çıkarılırken gençler ve çocuklar el ele tutuşup gelinin önünü keserek bahşiş isterler, ayrıca yetişkin erkekler gelinin önünü kesip “cengi” havasında güreşip çeşitli oyunlar sergiler. Atlı ciritçiler de yarışmalar düzenler ve gelini, götüröenlerin elinden almaya çalışırlar.

3.6. Düğünden Sonra Oynanan Oyunlar

Düğünden sonra oynanan oyunlardan biri olarak “Duvakkapma” ya da “Duvakaçma”yı (Deveci, 2023, s. 85; Memmedova, 2014, s. 151-152) gösterebiliriz. Düğünün ertesi günü damadın ailesi ve akrabaları gelinin başında toplanarak oyun şeklinde icra edilen duvakkapma merasimini gerçekleştirirler. Düğünde gelinin duvağı yüzüne örtülür ve bu sırada ona övgüler dizilip “Hoş geldin!” denir. Duvakkapma töreni Nahçıvan’ın tüm ilçe ve köylerinde yapılır. Törenin nakarat kısmı aynı olsa da, geleneksel sözlerde çok çeşitli varyantlar görülmektedir. Törenin en belirgin özelliklerinden biri, gelinin başına örtülen kırmızı duvağın nasihat içerikli şiirler okunarak kaldırılmasıdır. Duvağın gelinin başından kapılıp kaçırmayla ortaya çıkan “Duvakkapma” töreni, Ordubad şehrinde “Düğün Beçe”, Anadolu’da ise “Duvak, “Duvakaçma” veya “Gelin Paçası” olarak da bilinir. Anadolu’da düğünün ertesi günü kelle paça çorbası ikram edildiği için bu tören “Gelin Paçası” adını almıştır. Anadolu’da da Azerbaycan’ın her bölgesinde olduğu gibi bu tören sadece kadınlar arasında yapılır. Trakya ve Anadolu’da duvakkapma töreninde çeşitli oyunlar oynanır, mani ve türküler söylenir. Hep birlikte eğlenirler. Hatta Türkiye’nin Trakya bölgesinde, özellikle Tekirdağ yöresinde, gelinin çıktığı evin erkeklerinin eşleri, törende diğer kadınlardan farklı olarak dallı (süslü) kıyafetler giyer.

Azerbaycan’ın köylerinde genellikle kırmızı elbise giymiş gelinin başına da kırmızı bir örtü örtülür. Tören ise özel hazırlık yapan bir kadın tarafından yönetilir. Gelinin yüzüne örtülen duvağı, Nahçıvan’ın bazı bölgelerinde oklava ile bazı bölgelerinde ise dut ağacından yapılmış bir çubukla bir erkek çocuğu kaldırır ve meyve veren bir ağacın üzerine atar. Bu esnada tören geleneksel sözlerle devam eder. Törende gelinle birlikte kaynanaya da şiirlerle övgüler dizilir. Her övgüden sonra alkış tutulur, hatta kaynana ile koro hâlinde şarkılar söylenir. Ayrıca törenin ortalarında gelinin başına pirinç dökülüp ilahiler söylendiği de bilinir.

3.7. Düğün Âdetleriyle İlgili Çocuk Oyunları

Düğün gelenekleriyle ilgili çocuk oyunlarına Azerbaycan’da “Kara Kazan” (Abbaslı vd., s. 405-406; Gafarlı, 2013, s. 453-454), Trakya ve Anadolu’da ise “Alaydan Bulaydan”, “İnci Boncuk”, “Avul” ve “Diyojen” (Artun, 1983, s. 185-200) oyunları örnek gösterilebilir. Bu

oyunlar düğünle bağlantılı geleneklerin izlerini taşır. Oyunda çocuklar, büyüklerin düğün âdetlerini anladıkları kadar uygulamaya çalışırlar.

Örneğin, “Kara Kazan” oyununda çocuklar iki gruba ayrılır. Her grup bir lider seçtikten sonra çocuklar karşılıklı dizilir ve sözlü atışırlar. Bu esnada çocuklar düğün âdetlerini anladıkları şekliyle uygular. Örneğin gelini süslerler, saçını örerler, ellerine ayna ve lamba alarak şarkılar söyleyip eğlenerek yüzü örtülü bir şekilde gelini karşı gruba doğru götürürler. Ardından oyun yeniden tekrarlanır.

“Alaydan Bulaydan”, “Diyojen” ve “İnci Boncuk” oyunlarında ise “kız isteme” geleneği görülmektedir. Genellikle 4-5 kişilik iki grup şeklinde oynanan “Alaydan Bulaydan” ve “Diyojen” oyununda, gruplar karşı karşıya durup kol kola girerek şarkılar söyleyip karşılıklı atışırlar. “Alaydan Bulaydan” oyununun atışmalarında kız alıp verme, kıza talip olan taraftan altın ve ip isteme, “Diyojen” oyununun sözlerinde ise kız isteme ve kız kaçırma gibi gelenekler yansıtılır. En az 6-7 çocuk tarafından oynanan “İnci Boncuk” oyununda ise kız istemeye gelen çocuğa damat olacak oğlanın işi gücü ve mesleği sorulur. Bu nedenle oyuna Anadolu’nun bazı bölgelerinde “Meslek Oyunu” da denir. Bir diğer oyun olan “Avul Oyunu”nda ise düğün günü gelini avluya çıkarırken davulların çalınması geleneğini hatırlatan “Gelin avluya, vurun davula!” sözleri oyunun icrasında önemli bir rol oynar.

Türk kültüründe evlenme, evlilik önemli geleneklerden biri olduğundan, bu geleneğin yerine getirilmesi “düğün” adı verilen özel bir tören ve şenlikle kutlanır. Azerbaycan dili sözlüğünde “Evlenme töreni ve bu törenle ilgili olarak düzenlenen eğlence, kutlama toplantısı.” şeklinde verilen “toy” sözcüğü, Anadolu Türklerinde “düğün” olarak bilinir. Düğün kelimesi de eski Türk dilinde “tügün < tüg-mek “bağlamak” > düğün”den türemiş olup evlilik dolayısıyla yapılan eğlencedir. Tören şeklinde yapılan bu tür eğlencelere ve onlara özgü geleneklere önem verildiğinden, insanlar onları unutulmaz kılacak oyunlarla da süslemişlerdir. Bu oyunlardan kına gecesi töreninde oynanan “Mani Söyleme” ve “Hakuşka”, aşık toplantılarındaki “Aşık Atışması” geleneğini hatırlatırken pek çok versiyonu bulunan ve hem kına gecelerinde hem de nişan törenlerinde oynanan “Kılık Değiştirme” oyun ve temsilleri masallarda ve destanlarda yer alan kılık değiştirme temasını çağırıştırır. Bildiğimiz gibi folklorda kılık değiştirme, “kendini gizleyip bambaşka bir kişi gibi görünmek, başka bir ad altında tanınmak”tır (Kazımoğlu, 2011, s. 5). Bu tür kılık değiştirme temasının yer aldığı anlatılara “Okkay ile Ahmet”, “Şahzade ile Kurbağa”, “Yılan ve Kız” masalları ve “Köroğlu” destanı örnek verilebilir. Bahsedilen masallarda kurbağanın giydiği kılıkla güzel bir kıza, yılanın ise yakışıklı bir delikanlıya dönüşmesi ya da “Okkay” masalının başkahramanı Ahmet’in öğrendiği büyüyle hocası ve düşmanı Okkay’ı yenmek için sık sık kılık değiştirmesi bu durumu örneklendirir. “Köroğlu” destanında da Köroğlu’nun tanınmamak için sık sık kılık değiştirdiğini görürüz. Köroğlu; Tokat, Erzurum, Bağdat ve Kars seferlerinde âşık kılığında ortaya çıkarken İstanbul seferinde çavuş, Nahçıvan ve Teke-Türkmen seferlerinde çoban kılığında, “Dürat’ın Kaybolması” kolunda ilikçi, “Köroğlu ve Bolu Bey” kolunda bekçi, Paris nüshasındaki Kars seferinde ise falcı kılığında karşımıza çıkar (Kazımoğlu, 2011, s. 13-14). Kendini saklayarak başka bir kılığa girmenin arkaik kökeni araştırıldığında, bunun Türk inançlarından gelen bir insanın ölümden sonra başka bir kılıkla yeniden dirileceği, özellikle

genç ve güzel olacağı, aynı zamanda kötü ve uğursuz güçleri yanıltıp onlardan korunacağı inançlarına dayandığı görülür. Kılık değiştirme oyununun Nahçıvan versiyonundaki “yaşlı kadının genç gelin kılığına girmesi”nde bu inancın izleri ve daima genç olma isteği açıkça görülür. Oyunun Anadolu versiyonunda yaşlı kadının üzerindeki yırtık, kötü kıyafetlerle yaşlı bir adam kılığına girmesi ise insanların eski, yırtık, kötü kıyafetler giyerek kılık değiştirmesiyle kötü ruhlardan korunacağı inancının izlerini taşır. Bu oyundaki kılık değiştirme inancının aynısı, Nahçıvan’ın Nehrem köyünde gelin getirilirken damat evinin dış kapısının yerinin değiştirilmesi ve avlu duvarının bir tarafından kapı açılarak gelinin eve getirilmesi âdetinde de görülür. Kapının yerinin değiştirilmesi, kötü ruhları kovmak ve yanıltmak, nazardan korunmak inancından gelir.

Sonuç ve Öneriler

Düğün törenini oluşturan her bir gelenek kendi içerisinde bir tören şeklinde gerçekleştirildiğinden düğün töreninde icra edilen oyun ve gösteriler de bu törenlere göre gruplandırılarak Azerbaycan, Trakya ve Anadolu örnekleri belirlenmiştir.

Araştırmalar sonucunda, bu oyun ve gösterilerden kız isteme töreninde Trakya’da -özellikle Tekirdağ yöresinde- sadece “Sedenka” oyununun oynandığı, Azerbaycan’da ise herhangi bir oyunun oynanmadığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde nişan töreninde Azerbaycan’da icra edilen oyun ve gösterilere bir örnek verilemediği hâlde Türkiye’nin Anadolu ve Trakya bölgelerinde “Ahret Ana”, “Oyna Patiş”, “Osman’ın Naciye’si”, “Ahmet’im”, “Topuz”, “Yüzük Saklamaca”, “Ana Beni Eversene” gibi oyun ve gösterilerin bulunduğu görülmüştür.

Düğün hazırlıkları sırasında oynanan oyunlara Azerbaycan’da “Oğlanbaşı” ve “Kızbaşı”, Anadolu’da “Oğlan Gecesi” ve “Kız Gecesi” oyunlarını; kına gecesi oyun ve gösterilerine Azerbaycan’da “Hakuşka” ve Anadolu’da “Mani Atışması” oyunlarını; hem Azerbaycan hem de Trakya ve Anadolu’da “Kılık Değiştirme” gösterilerini örnek göstermek mümkündür. Düğün günü oynanan oyunlara Azerbaycan’da “Asma-Kesme”, “Bostan-Bostan”, “Yüzük-Yüzük”, “Gelin Oynatma”, “Damat Övme” ve “Damadın Kaçırılması”; hem Azerbaycan hem de Trakya ve Anadolu’da “Şah Getirme”, “Yol Kesme” ve “Cıdır Yarışları”; düğünden sonra oynanan oyunlara ise Azerbaycan, Trakya ve Anadolu’da “Duvakkapma” oyunları örnek gösterilebilir. Son olarak düğün gelenekleriyle ilgili çocuk oyunlarına Azerbaycan’da “Kara Kazan”, Trakya ve Anadolu’da ise “Alaydan Bulaydan”, “İnci Boncuk”, “Avul” ve “Diyojen” gibi oyunlar örnek verilebilir.

Azerbaycan, Trakya ve Anadolu’da düğün töreninde oynanan oyunlar ve yapılan gösteriler, farklı zamanlarda ve düğünü oluşturan çeşitli âdetlerin icra edildiği farklı törenlerde gerçekleştirilir. Düğüne hazırlıktan başlayarak düğün meclisi ve düğünden sonraki aşamalarda düzenlenen törenlerde, kız isteme, nişan, düğün hazırlıkları, kına gecesi, düğün günü, düğün sonrası ve duvak kapmada oynanan oyunlar ile düğün gelenekleriyle ilgili çocuk oyunlarının hem isimlerinde hem de içeriklerinde halkın çeşitli gelenek ve göreneklerinin, düğün âdetlerinin, Türk inanç sisteminin, dinî inançların ve halk inanışlarının izleri de yer alır. Örneğin, “Hakuşka” oyunu söyleyiş biçimine göre âşık geleneğinin, oynama şekline göre ise halk halayı ve yallıların (yöresel dansların) izlerini taşır. Nişanda ve kına gecesinde oynanan çeşitli “kılık değiştirme” gösterilerinde kılık değiştirerek nazardan ve kötü ruhlardan korunma

gibi halk inanışlarının, yaşlı kadının genç kadın kılığına girmesinde ise ölümden sonra genç olma inancının izleri kendini gösterir. “Ahret Ana” gösterisinde ise ahiret inancına rastlanmaktadır.

Din, kültür, gelenek ve göreneklerle bağlantılı inançlar içeren, masal ve destan motifleriyle süslenmiş bu oyunlarda eğlence ve güzel vakit geçirme ön planda olsa da insanlar ifade edemedikleri duygularını, düşüncelerini ve hayal güçlerini de oyun, gösteri, mani, hakuşka, türkü ve şarkılar aracılığıyla bir şekilde aktarıp dile getirmektedir.

Araştırma bulgularından hareketle geliştirilen öneriler şu şekildedir:

- Düğün törenlerinde oynanan oyun ve gösterilerin gelecek nesillere aktarılması için kapsamlı bir arşiv oluşturulmalı, özellikle gençlerin bu kültürel değerlerle tanışmasını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.
- Düğün ritüelleri ve bu ritüellere eşlik eden oyunlar, dijital platformlarda belgeseller, kısa filmler veya sosyal medya içerikleri aracılığıyla tanıtılmalıdır.
- Folklorik unsurlar, edebiyat ve tarih derslerinde eğitim materyali olarak kullanılmalıdır. Ayrıca, üniversitelerde düğün gelenekleri ve ritüellerine dair lisansüstü çalışmalar teşvik edilmelidir.
- Oyun ve ritüeller daha kapsamlı biçimde ele alınmalı ve bu uygulamaların günümüzdeki yansımaları detaylandırılmalıdır. Bu tür çalışmalar, Türk kültürünün manevi boyutunu daha iyi anlamaya katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abbaslı, İ., Eliyev, O. ve Abdullayeva, M. (2005). *Azerbaycan folkloru antologiyası (Şeki, Gebele, Oğuz, Gah, Zagatala, Balaken folkloru)*. Seda Neşriyatı.
- Artun, E. (1978). *Tekirdağ folklor araştırmaları*. Tem Ofset.
- Artun, E. (1983). *Tekirdağ folklorundan örnekler*. Taner Matbaası
- Artun, E. (1993). Tekirdağ âdetlerinden boncuk gecesi ve sedenka. *Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Şükrü Elçin Armağanı*, 29(1-2), 34-51.
- Aslanov, E. (1984). *El-oba oyunu xalq tamaşası*. İşıq.
- Ayverdi, İ. (2006a). *Misalli büyük Türkçe sözlük (I. Cilt)*. Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, İ. (2006b). *Misalli büyük Türkçe sözlük (III. Cilt)*. Kubbealtı Neşriyatı.
- Ceferli, M. ve Babayev, R. (2010). *Azerbaycan folkloru antologiyası - Naxçıvan folkloru (I. Cilt)*. Ecemi.
- Ceferli, M. ve Babayev, R. (2012). *Azerbaycan folkloru antologiyası - Naxçıvan folkloru (III. Cilt)*. Ecemi.
- Deveci, R. (2023). Amasya yöresi düğünlerde icra edilen dansların ritüel işlevi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (31), 72-101.
- Gafarlı, R. (2013). *Uşag folklorunun janr sistemi ve poetikası*. Elm ve Tehsil.

- İsmayilov, H. ve Elekberli, E. (2004). *Azerbaycan folkloru antologiyası - İrevan Çukuru folkloru* (10. Kitap). Seda Neşriyatı.
- İsmayilov, H. ve Elekberli, E. (2011). *Azerbaycan folkloru antologiyası - Loru-Pembek folkloru*. Folklor İnstitutu.
- Kalafat, Y. (1998). *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak eski Türk dini izleri-dini folklorik tabakalaşma*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kazımoğlu, M. (2011). *Folklorda obrazın ikileşmesi*. Elm Neşriyatı.
- Memmedova, M. (2014). *Azerbaycan ve Anadolu folklorunda oyun ve temaşalar*. Elm ve Tehsil.
- Memmedova, M. (2017). Azerbaycan ve Anadolu kına gecesi. *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*, 10(19), 149-159.

Elektronik Kaynaklar:

<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR,78846/akista.html>

<http://www.folklor.gen.tr/tags/hakista>

<http://www.bitlis.gov.tr>

Araştırmacıların Makaleye Katkı Oranı Beyanı:

1. yazar katkı oranı: %100

Çıkar Çatışması Beyanı:

Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek veya Teşekkür Beyanı:

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Onayı:

Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Extended Abstract

Wedding ceremonies, as one of the oldest and most universal rituals in human history, represent a significant phenomenon that blends individual happiness with social belonging. In Turkish culture and in Azerbaijan, weddings symbolize not only the union of two individuals through marriage but also the integration of two families and, in some cases, entire communities. This article examines the sociocultural functions, rituals, and historical-cultural meanings of wedding ceremonies in Turkish and Azerbaijani cultures from a comparative perspective.

Weddings are viewed as pivotal milestones in the lives of individuals preparing to marry, while also serving as events that reinforce social solidarity and a sense of belonging. In Turkish and Azerbaijani cultures, weddings function as platforms where social hierarchies, traditions, and values are displayed. Particularly in smaller communities, such as villages and towns, weddings stand out as rituals that both highlight individual statuses and bring the community together.

The henna night, a tradition unique to Turkish culture, offers a space where individual joy intersects with societal values. Organized by the bride's family, this night intertwines themes of sorrow and happiness. Similarly, in Azerbaijan, Hakuşka and other folk dances represent a process where cultural

heritage from the past blends with modern rituals. These ceremonies reflect not only the emotions and thoughts of individuals but also those of the community to which they belong.

In Turkish and Azerbaijani cultures, wedding preparations are a highly detailed process, typically comprising several stages: the proposal, engagement, wedding preparations, henna night, wedding day, and post-wedding rituals. Each of these stages is enriched with events that not only reinforce social solidarity and family relationships but also create an enjoyable and emotional atmosphere.

The “kız isteme” (bride proposal) marks the first stage of the wedding process in both Turkish and Azerbaijani cultures. This ritual stands out in both traditions as a display of respect and adherence to traditional values. However, the games and ceremonies performed during the ritual may vary. For instance, in Turkish culture, the tradition of adding salt to coffee is commonly practiced, while in Azerbaijan, this process involves the custom of serving two-colored sweet tea.

Engagement ceremonies hold a more prominent place in Turkish culture, whereas in Azerbaijan, this stage is typically considered part of the wedding preparations. The games played in various regions of Turkey, such as “Ahret Ana” and “Yuzuk Saklamaca” add an entertaining dimension to the engagement process, while engagement rituals in Azerbaijan are more focused on gifts and traditional foods.

Wedding days are moments of peak social solidarity in both Turkish and Azerbaijani cultures. In both cultures, the bride procession remains a deep-rooted tradition. In Turkish weddings, dances such as “Zeybek” and “Halay” are prominent, while in Azerbaijan, games like “Bostan-Bostan” and “Asma-Kesme” draw attention.

During the bride-fetching ritual, Turkish culture includes traditions such as “kapı kesme” (door blocking) or “gelin duvagi” (bride’s veil), while in Azerbaijan, this process is primarily enriched by the dances of the bride and groom. “Şah getirme” and “Yol kesme” are common elements in both Anatolian and Azerbaijani weddings. These traditions carry symbolic meanings rooted in ancient Turkish belief systems; for instance, blocking the path is interpreted as a protective ritual to prevent evil spirits from obstructing the bride’s way.

The henna night holds a deeper emotional significance in Turkish culture. This ritual, symbolizing the bride’s departure from her father’s house, also creates an environment where feelings of togetherness and solidarity are strengthened. In Azerbaijan, the “Hakuşka” dance adds a unique meaning to the henna night, serving as both a folk dance and a traditional form of vocal expression.

Another example of female-specific rituals is the “mani atishmasi” (rhyme contest), which is an indispensable part of henna nights in Anatolia. In this ritual, women express their emotions through improvised rhymes, while also conveying their best wishes for the bride’s new life. Similarly, in Azerbaijan, women perform a similar function through “hakushka”, dances, and songs, conveying their emotions and good wishes in these expressive forms.

Children's games played during the wedding ceremony serve a crucial role in transmitting social values and enjoyment to future generations. In Thracian and Anatolian culture, games like “Alaydan Bulaydan” and “İnci Boncuk” and in Azerbaijan, games such as “Kara Kazan” reflect the wedding ceremony and similarly contribute to children’s learning of cultural heritage while having fun.

While weddings differ across cultures with unique rituals, they unite around a universal theme: the beginning of a new life and the celebration of union. Anatolian and Azerbaijani weddings are examples that successfully balance deep-rooted traditions with modernization. In Anatolian weddings,

games and folk songs take a more prominent role, while Azerbaijani weddings stand out with dances and theatrical performances.

In conclusion, wedding ceremonies are unique events where individual happiness and social values come together. The wedding rituals in Turkish and Azerbaijani cultures are meaningful processes that not only bring two individuals together but also unite communities, fostering solidarity and preserving cultural heritage. These rituals, as bridges enriching both individual and collective memory, create strong connections between the past and the future. In this context, weddings continue to be one of the most deeply rooted and universal rituals in human history.

In the present article, the games played and the performances shown during wedding ceremonies are not only limited to those performed in Azerbaijan, Thrace and Anatolia, but also the similarities and differences of the same games and performances specific to both regions are highlighted. Additionally, this article provides the meanings of the names of the games and performances in both regions, explaining the connection between these names and the activities. It is also demonstrated that traces of ancient Turkish belief systems, religious and folk beliefs, and popular traditions can be found both in the names of the games and performances, as well as in their content and meanings.